

KOMMISSIONEN FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER

Bruxelles, den 1.3.2000
KOM(2000) 82 endelig

MEDDELELSE FRA KOMMISSIONEN

**SOCIALE UDVIKLINGSTENDENSER: FREMTIDSUDSIGTER OG
UDFORDRINGER**

MEDDELELSE FRA KOMMISSIONEN

SOCIALE UDVIKLINGSTENDENSER: FREMTIDSUDSIGTER OG UDFORDRINGER

INDHOLDSFORTEGNELSE

1.	Indledning	4
2.	De vigtigste aspekter af den sociale udvikling.....	5
2.1.	Hvad er den vigtigste udvikling.....	5
2.2.	... med betydelige ændringer i husholdningernes struktur	6
2.3.	Andelen af kvinder på arbejdsmarkedet vokser fortsat.....	6
2.4.	...men nogle uligheder er ikke forsvundet.....	7
2.5.	Øget deltagelse i sociale aktiviteter	7
3.	Levevilkårene i dag.....	8
3.1.	Disponibel indkomst: arbejde er stadig den vigtigste kilde	8
3.2.	Indkomstforskellene er blevet større i de fleste medlemsstater	8
3.3.	...men socialsikring mindsker ulighederne.....	8
3.4.	...og der er også regionale uligheder	9
3.5.	Uddannelse: vejen til bedre levevilkår for alle.....	9
3.6.	Højere uddannelse har tendens til at reducere risikoen for arbejdsløshed	9
3.7.	... og øge indkomsten	10
3.8.	Den yngre generation er bedre uddannet	10
4.	Hvordan gribes de fremtidige sociale behov an	11

4.1. Ældre arbejderes faldende deltagelse i arbejdsstyrken og beskæftigelsen i fremtiden	11
4.2. Menneskelige ressourcer: hjørnестenen i det vidensbaserede samfund.....	11
4.3. Forholdet mellem generationerne og den udfordring, som aldringen udgør.....	12
4.4. Hvordan gribes behovet for pleje an.....	12
4.5. Lige adgang for mænd og kvinder til mere kvalificeret arbejde	13
5. Afsluttende bemærkninger.....	14

1. INDLEDNING

På tærsklen til det 21. århundrede betragtes et europæisk samfund præget af samhørighed i stigende grad som en vigtig betingelse for at opnå konkurrenceevne og vækst. Inden for disse rammer tages der i denne meddelelse udgangspunkt i indholdet af "The Social Situation in the European Union 2000", og de vigtigste sociale udviklingstendenser i Europa beskrives med henblik på at kortlægge, hvilke fremtidige politiske spørgsmål vedrørende de sociale behov der opstår fremover.

Hastigheden af den sociale udvikling på visse områder de seneste år har været bemærkelsesværdig og vil formentlig fortsat være det de kommende år. De demografiske og sociale udviklingstendenser, globaliseringen, revolutionen inden for information og kommunikation og den deraf følgende nye økonomiske situation er de vigtigste drivkrafter, som byder os både nye udfordringer og muligheder. Teknologisk udvikling, uddannelse og social samhørighed ses som elementer, der er af stor vigtighed for at opnå økonomisk effektivitet og større velstand.

Vi må sikre, at den europæiske sociale model er så tilpas fleksibel og robust, at vi kan reagere effektivt på de nye udfordringer, og at man på samme tid bevæger sig imod målene forbedret konkurrenceevne og samhørighed.

Den økonomiske og sociale udvikling kan ses inden for rammerne af tre centrale politiske spørgsmål: vores stigende indbyrdes afhængighed på det makroøkonomiske plan; vores engagement i og samarbejde vedrørende beskæftigelse og vores fortsatte bestræbelser på at fremme det sociale fremskridt i Den Europæiske Union. Disse tre faktorer hænger tæt sammen og kan ikke betragtes som individuelle mål.

Dette stiller både EU og medlemsstaterne over for en kombination af tre sammenhængende politiske mål: at skabe en dynamisk europæisk økonomi, en produktiv arbejdsstyrke og et effektivt socialt miljø med plads til alle i det næste årti og fremover.

Det ekstraordinære topmøde i Lissabon, "Beskæftigelse, økonomiske reformer og social samhørighed - på vej mod et Europa kendetegnet ved innovation og viden" giver os mulighed for at anerkende betydningen af forbindelsen mellem disse forskellige dimensioner og tage et afgørende skridt hen imod et europæisk samfund med social samhørighed, mere kvalificeret arbejde og en bæredygtig økonomisk vækst.

2. DE VIGTIGSTE ASPEKTER AF DEN SOCIALE UDVIKLING

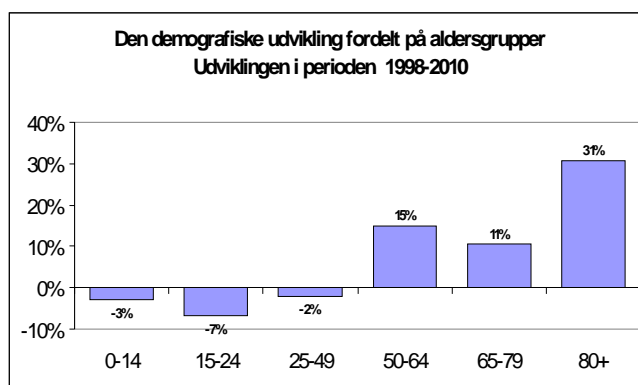
Europa er under forandring med hensyn til befolkningsstrukturen. Ændringerne i strukturens balance med hensyn til alder og køn og de dermed forbundne påvirkninger af generationerne har også betydning for den menneskelige adfærd. I nogle tilfælde sker ændringerne så hurtigt, at de kan få stor betydning med hensyn til at skabe nye sociale behov og påvirke udbuddet af sociale ydelser.

For at fremtidssikre Europas økonomiske vækst og globale konkurrenceevne bliver det vigtigere og vigtigere at tage den sociale udvikling i betragtning ved fastlæggelsen af de overordnede politiske rammer.

2.1. Hvad er den vigtigste udvikling

Befolkningen i Europa bliver ældre. I Europa ændres aldersfordelingen i befolkningen hurtigt som følge af den demografiske udvikling på to vigtige områder. I de fleste af EU's medlemsstater falder både fødsels- og dødelighedstallet: der fødes færre børn og befolkningen lever længere og bedre. Resultatet er, at befolkningen bliver ældre, hvilket er en generel tendens, som efterkrigstidens store årgange har bidraget til. Denne tendens vil fortsat findes i adskillige årtier fremover.

Her er nogle nøgletal: Antallet af børn født i EU faldt i 1998 til ca. 4 mio. - det laveste siden anden verdenskrig. Faktisk er det totale fødselstal faldet fra 2,59 i 1960 til 1,45 i 1998, og det er nu et af de laveste fødselstal i verden. I samme periode er andelen af ældre (65 år og derover) i befolkningen steget fra 11 % til 16 %. Alt tyder på, at denne tendens fortsætter langt ind i det næste århundrede. Om ti år vil der være dobbelt så mange ældre (69 mio.) som i 1960 (34 mio.).

Befolkningstilvæksten i EU er gradvist aftaget i løbet af de sidste 35 år. I 1998 var befolkningstilvæksten i runde tal 2 pr. 1 000 indbyggere sammenlignet med et årligt gennemsnit på ca. 8 i 1960'erne. I løbet af den samme periode faldt den naturlige tilvækst (fødsler minus dødsfald) jævnt, fra næsten 8 pr. 1 000 indbyggere til 0,8 i 1998. Siden midten af 1980'erne har international migration fået større betydning som en faktor, der er bestemmende for befolkningstilvæksten, selv om dens andel er faldet i løbet af de sidste fire år. Den bidrog med næsten 75 % i 1995 - det højeste efter anden verdenskrig - og udviste et begrænset fald til 62 % i 1998. Uden positiv nettomigration ville befolkningstallet i Grækenland, Italien og Sverige være faldende.

2.2. ... med betydelige ændringer i husholdningernes struktur ...

Ændringerne i husholdningernes type og familiestørrelse og -struktur har også været meget betydelige. Færre gifter sig, og de, der gør det, gør det senere. Ydermere vælger folk at få børn på et senere tidspunkt i deres liv. Skilsmisser forekommer oftere end tidligere.

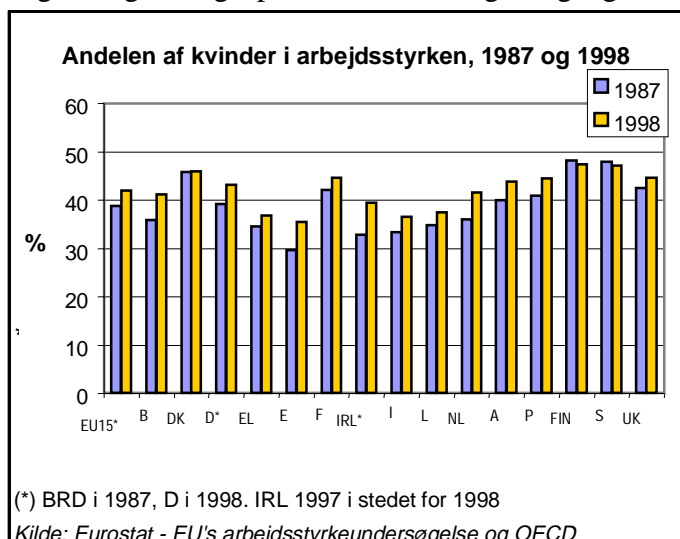
Sammen med det lave fødselstal viser disse ændringer et skift væk fra den almindelige model bestående af et ægtepar med børn hen imod for husholdninger, som er mindre og oftere ændrer karakter, og i stedet består af f.eks. par uden børn, enlige og en enlig far eller mor.

Ikke desto mindre er det med den forøgede levealder ikke usædvanligt at se, at tre eller fire generationer lever på samme tid, og den demografiske aldring vil uden tvivl gøre dette mere almindeligt. Inden for familiestrukturen er det almindeligvis kvinderne, som tager sig af de ældre, når de bliver afhængige. Fremover vil byrden af dette ansvar sandsynligvis øges, da mindre familier betyder, at opgaven fordeles på færre individer. Dette kan forøge presset på behovet for eksterne former for social støtte.

2.3. Andelen af kvinder på arbejdsmarkedet vokser fortsat...

Kvindernes ændrede rolle i det økonomiske og sociale liv har været et markant træk i adfærdsudviklingen. I løbet af de sidste årtier er der kommet mere overensstemmelse mellem uddannelses- og beskæftigelsesmønstret hos kvinder og mænd. Flere kvinder er kommet ud på arbejdsmarkedet og har gjort sig berettigede til mere individualiserede sociale rettigheder. Diagrammet nedenfor viser stigningen i andelen af kvinder på arbejdsmarkedet mellem 1987 og 1998.

På europæisk plan er det sandsynligt, at andelen af kvinder på arbejdsmarkedet fortsat stiger. Kvinderne har dog stadig særlige problemer med lige adgang til arbejdsmarkedet, med lige

forfremmelsesmuligheder, med at få lige løn og med at koordinere arbejdsliv og familieliv. Selv om nettoantallet af nye arbejdspladser, som er blevet skabt i løbet af det sidste årti, faktisk alle er gået til kvinder, har væksten i antallet af arbejdspladser ikke været lige så stor som væksten i antallet af kvinder, som ønsker at arbejde. Derfor forbliver kvindernes beskæftigelsesgrad lavere end mændenes. Ydermere arbejder en ud af tre kvinder i EU på deltid mod kun 6 % af mændene.

2.4. ...men nogle uligheder er ikke forsvundet

På trods af de fremskridt, der er sket i løbet af de sidste 20 år, findes der stadig betragtelige lønforskelle, særligt i stillinger, som kræver en højere uddannelse. I gennemsnit var kvindernes bruttoindtægt 26 % mindre end mændenes i 1995. Den mindste forskel findes i Belgien, Danmark, delstaterne i den østlige del af Tyskland, Luxembourg og Sverige. Som regel kan forskellene i indtægterne forklares med, at kvinderne ofte er overrepræsenterede i de sektorer, hvor man får den dårligste løn.

Sætter man endvidere lønforskellene mellem mænd og kvinder i forhold til alderen, viser det sig at lønforskellene mellem mænd og kvinder stiger voldsomt med alderen. Dette skyldes hovedsageligt ældre kvinders beskæftigelsesstruktur, idet disse er mere repræsenteret i dårligt betalte kontorstillinger end gennemsnittet.

2.5. Øget deltagelse i sociale aktiviteter

Frivilligt arbejde er en form for deltagelse i det sociale liv og engagement i lokalsamfundet, en gruppe eller en organisation. Selv om der mangler dokumentation for det reelle omfang af frivilligt samfundsarbejde og frivillige aktiviteter i medlemsstaterne, tyder de foreliggende oplysninger på, at det er omfattende og i vækst.

Ifølge en undersøgelse af 20 000 personer i Europa deltager en ud af fire europæere i frivilligt arbejde for forskellige velgørende organisationer og frivillige grupper. De mest populære frivillige aktiviteter er sport og hobby, deltagelse i religiøse grupper, uddannelsesmæssige og kulturelle aktiviteter, socialt arbejde og ungdomsarbejde.

De personer, der udfører frivilligt samfundsarbejde, er ikke typiske for befolkningen som sådan: der er stor sandsynlighed for, at de er midaldrende og har en god uddannelse. De er også i høj grad præget af samfundssind. Undersøgelser har vist, at de også udviser en betragteligt højere grad af psykologisk trivsel end befolkningen generelt.

3. LEVEVILKÅRENE I DAG

De ovenfor beskrevne tendenser har stor betydning for levevilkårene for Europas borgere. De generelle levevilkår kan ses i forhold til en lang række variabler. I dette afsnit beskrives nogle af de nøgleaspekter, som er blevet bestemt i rapporten *The Social Situation in the EU, 2000*, nemlig arbejde, indkomstniveau og uddannelse.

3.1. Disponibel indkomst: arbejde er stadig den vigtigste kilde

I gennemsnit kommer 70 % af den disponible indkomst fra arbejde (lønnet beskæftigelse og selvstændig virksomhed). Med hensyn til indkomstfordelingen udgør enlige forældre, familier med mange børn, personer, som bor alene (særligt kvinder), og arbejdsløse de grupper, som oftest har en lav indkomst.

3.2. Indkomstforskellene er blevet større i de fleste medlemsstater

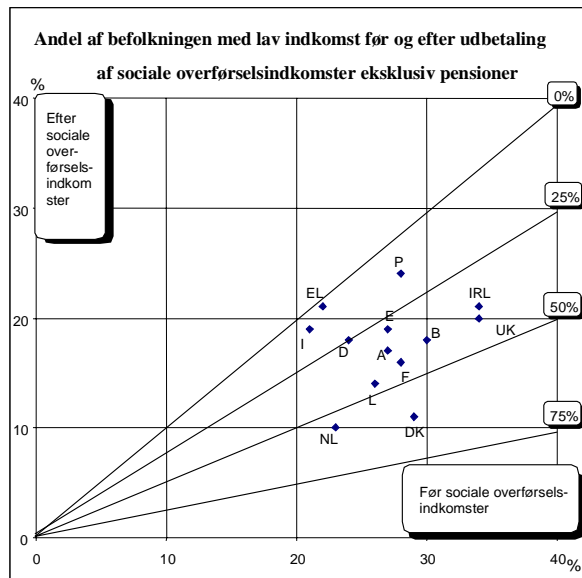
De overordnede indkomstforskelle blev større i de fleste medlemsstater i perioden 1980-1995, efter at der forekom et fald i årtierne før 1980, men den forøgelse af forskellene, som er forekommet for nylig, er ikke generel. Indkomstforskelle hænger tæt sammen med risikoen for social udelukkelse og dårligere levevilkår. Hvis indkomstforskellene bliver større som forudset, bliver andelen af personer i lavindkomstgrupperne som f.eks. de ældre og enlige forsørgere også større. Lavindkomstgrupperne er sårbare. Der er tendens til, at de har dårligere helbred og dårligere adgang til sundhedspleje. Det kan øge kravene til de sociale sikringsordninger.

3.3. ...men socialsikring mindsker ulighederne

Udgifterne til socialbeskyttelse udgjorde i 1996 28,7 % af Fællesskabets BNP sammenlignet med 25,4 % i 1990. Størstedelen anvendes til pensioner og sundhedspleje. Den højeste andel fandt man i de tre nordiske medlemsstater (32-35%), mens Grækenland, Spanien, Irland og Portugal havde den laveste andel (19-23%). På trods af disse uligheder er der tendens til konvergens mellem medlemsstaterne, idet de største stigninger i de seneste år er forekommet i de lande, der har det laveste udgiftsniveau.

Sociale ydelser, bortset fra pensioner, reducerer antallet af "fattige" i alle medlemsstaterne, men i meget forskellig grad. Reduktionen er mindst i Grækenland, Italien og Portugal: mellem 7 % og 15 %. Den er ikke lavere end 25 % i nogen anden medlemsstat, og i Danmark og Nederlandene er den på ca. 60 % - disse to lande har det laveste antal "fattige" efter udbetaling af sociale ydelser.

Irland og Det Forenede Kongerige har en høj andel af personer på lave indkomster, også når der er taget højde for sammenlignelighed, både før og efter udbetaling af diverse ydelser. Efter udbetaling af diverse ydelser er andelen af fattige dog højest i Portugal. Det er fordi Italien har det laveste antal fattige før udbetaling af diverse ydelser, at procentdelen af "fattige" i dette land ligger tæt på EU's gennemsnit på trods af overførselsindkomsternes ringe betydning.

Socialsikringsordningerne spiller en vigtig rolle overalt i EU i den enkeltes og familiernes liv og med hensyn til at støtte samfundets og økonomiens udvikling. Deres rolle med hensyn til omfordeling af indkomsten vil fortsat være af betydning i fremtiden.

3.4. ...og der er også regionale uligheder

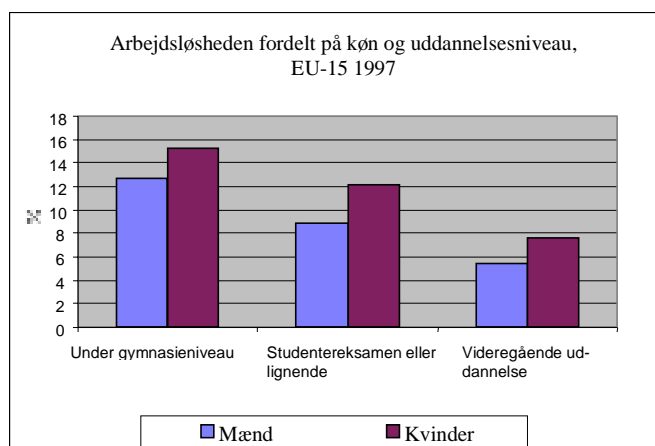
De data, der findes, viser, at EU's regioner påvirkes i forskellig grad af de demografiske tendenser og økonomiske ændringer. Denne asymmetriske socioøkonomiske påvirkning bidrager til at øge forskellene i et i forvejen uensartet regionalt miljø. De demografiske og økonomiske karakteristika regionale forskelligheder tyder på, at der er behov for at fokusere mere på den regionale dimension i den socioøkonomiske politik.

3.5. Uddannelse: vejen til bedre levevilkår for alle

Uddannelse spiller en vigtig rolle for de generelle levevilkår, særligt i sammenhæng med beskæftigelsesmuligheder og indkomstniveau. Et højere uddannelsesniveau hos borgerne hænger nøje sammen med bedre levevilkår.

3.6. Højere uddannelse har tendens til at reducere risikoen for arbejdsløshed ...

Generelt set synes en højere uddannelse - dog i varierende grad - at reducere risikoen for arbejdsløshed i alle medlemsstaterne. I de 15 medlemsstater var arbejdsløsheden i 1997 for personer med en videregående uddannelse 6 % sammenlignet med 10 % for personer, som højest havde afsluttet en gymnasieuddannelse eller tilsvarende uddannelse, og 14 % for dem, som kun havde afsluttet den obligatoriske skolegang.

3.7. ... og øge indkomsten

Indkomsten er oftere højere for personer med en god uddannelse. I alle medlemsstaterne tjener fuldtidsansatte med en videregående uddannelse i gennemsnit mere end dem, der har studentereksamen eller tilsvarende. Forskellen er på over 50 % i Tyskland, Frankrig og Østrig og 100 % i Portugal. Indkomstforskellen mellem personer, der har studentereksamen eller tilsvarende og personer, der har afsluttet den obligatoriske skolegang, var noget mindre (10-20 %) i de fleste lande og ubetydelig i Grækenland, Frankrig, Irland og Finland.

3.8. Den yngre generation er bedre uddannet

Befolkningens uddannelsesniveau er blevet væsentligt forbedret de seneste 30 år. Ved at sammenligne de personer, som på nuværende tidspunkt forlader uddannelsessystemet, med ældre generationer, er det muligt at få overblik over tendenserne over en lang periode. I 1997 havde 59 % af personerne i aldersgruppen 55-64 i de 15 medlemsstater kun afsluttet den obligatoriske skolegang. Denne andel var nede på 32 % i aldersgruppen 25-34.

Disse forbedringer kan forklares med, at det obligatoriske uddannelsesforløb er forlænget, at der undervises i flere forskellige fag i skolerne, og de strategier for livslang uddannelse, som er blevet lanceret i nyere tid. Der er dog visse samfundsgrupper, f.eks. unge, familier med en lav indkomst og små børn, handicappede og indvandrere, som har problemer med at få adgang til den rette uddannelse. Disse grupper vil sandsynligvis opleve ringere levevilkår og er også mere udsat for social udstødelse. I og med at Europa bliver et stadig mere vidensbaseret samfund, kan visse samfundsgruppers særlige behov blive endnu mere udtalte.

4. HVORDAN GRIBES DE FREMTIDIGE SOCIALE BEHOV AN

I dette afsnit beskrives de vigtigste behov udtrykt i det sociale udbud i forhold til de i de foregående afsnit beskrevne tendenser.

4.1. Ældre arbejderes faldende deltagelse i arbejdsstyrken og beskæftigelsen i fremtiden

Mellem 1986 og 1997 faldt andelen af mænd i aldersgruppen 55-64, som figurerer i arbejdsstyrken, med mere end 6 procentpoint. Til sammenligning steg tallet for kvinder svagt med 4 procentpoint, dog fra et lavere udgangspunkt.

Fremtidige ændringer i befolkningssammensætningen vil have indflydelse på befolkningens struktur og størrelse, hvilket igen kan øge antallet af afhængige ældre og de sociale udgifter yderligere. Da arbejdsstyrken bliver ældre, vil der forekomme mangel på arbejdskraft, og udgifterne til forsørgelse af ældre borgere vil stige kraftigt, hvis det nuværende niveau for tidlig pensionering opretholdes i EU. Den vigtigste grund til en ringere arbejdsmarkedsdeltagelse blandt mænd over en vis alder kan tilskrives erhvervsmæssig omstrukturering. Faktisk viser en Eurobarometer-undersøgelse, at mindst 40 % af dem, som er gået tidligt på pension, betragter deres tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet som overvejende ufrivillig, og de ville gerne have fortsat med at arbejde i en eller anden sammenhæng. Et stigende antal raske personer i midten af halvtredserne og tresserne vil gerne fortsætte med at arbejde under en eller anden form eller bevare en form for tilknytning til arbejdsmarkedet, efter at deres arbejdsliv officielt er hørt op.

Hvis man ønsker et stigende antal aktive ældre, er der behov for at investere i deres evner og motivation. Almennyttigt arbejde eller arbejde i den frivillige sektor er områder, hvor ældre bliver længere i arbejde, og hvor denne tendens kunne forstærkes yderligere. Med sådant arbejde kan man ofte forene ønsket om at forlænge arbejdslivet med ønsket om at nedtrappe arbejdstiden, når pensionsalderen nærmer sig.

4.2. Menneskelige ressourcer: hjørnestenen i det vidensbaserede samfund

Inden for de overordnede rammer af et vidensbaseret samfund er det klart, at uddannelsessystemerne og systemerne for livslang uddannelse i hele EU skal reagere på ændringerne i samfundets behov i et miljø, som hurtigt ændres, for at sikre, at der er adgang til uddannelse for alle grupper i samfundet. På trods af de betragtelige fremskridt, der er opnået med hensyn til uddannelsesniveauer i løbet af de sidste årtier, risikerer visse grupper stadig at få en dårlig uddannelse. For eksempel forlader 22 % af de 18 til 24-årige uddannelsessystemet uden uddannelse udover den obligatoriske skolegang. Denne gruppes risiko for arbejdsløshed og social udelukkelse udgør en væsentlig problemstilling i socialpolitikken.

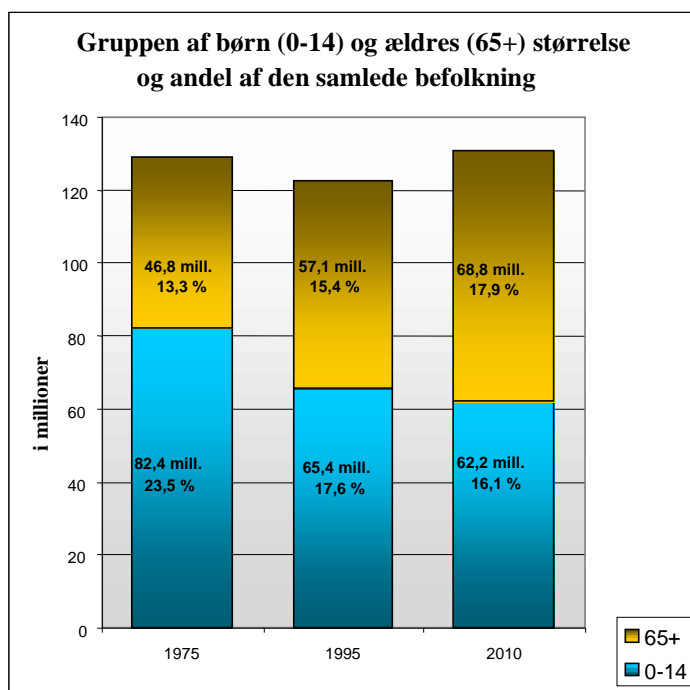
Bortset fra unge står andre dårligt stillede grupper som f.eks. fattige familier med små børn, handicappede, indvandrere og andre minoriteter over for en tilsvarende risiko. Disse befolkningsgrupper har behov for støtte på en række forskellige plan, hvilket de formelle uddannelsessystemer sjældent kan tilbyde. For det første har disse grupper behov for at tilegne sig nogle af de bløde færdigheder, man har brug for på arbejdspladsen som f.eks. kommunikationsfærdigheder, teamwork, lederevner og ansvarlighed. For det andet er der behov for praktiske oplysninger om karrieremuligheder, som passer til deres interesser og evner. Mange mennesker i disse grupper angiver, at den vanskeligste opgave, de står over for,

rent faktisk er at vælge en passende karriere, og at tingene ville falde på plads, så snart de har truffet det valg. For det tredje er det for at undgå en situation, hvor ingen erfaring betyder, at man ikke kan få arbejde, af afgørende betydning, at disse grupper får mulighed for at få "rigtig" erhvervs erfaring ved at blive tilbudt forskellige former for arbejde og opgaver.

Derudover står en større og større del af arbejdsstyrken (ældre ansatte, hovedsageligt med manuelt arbejde, samt selvstændige og deltidsansatte) over for flere og flere vanskeligheder, da de ikke hører til de traditionelle målgrupper for vores nuværende erhvervsuddannelsessystemer. I fremtidige strategier for livslang uddannelse skal man være bedre forberedt på at kunne reagere på disse nye behov.

4.3. Forholdet mellem generationerne og den udfordring, som aldringen udgør

Siden 1995 er antallet af afhængige personer steget igen, fordi befolkningen bliver ældre. I 2010 vil der være dobbelt så mange ældre (69 mio.) som i 1960 (34 mio.). Bare i det næste årti vil antallet af personer på 65 og derover stige med ca. 13 % i de 15 EU-lande. Tyskland (24 %) vil sandsynligvis opleve den største stigning. Væksten i personer over 80 år har været endnu større. I løbet af det næste årti vil antallet af "meget gamle" stige med 36 %. Belgien, Grækenland, Frankrig, Italien og Luxembourg forventes at opleve de største stigninger (ca. 50 %).

Selv om der ikke findes præcise oplysninger om antallet ældre, som er afhængige af langtidspleje, vurderede Europa-Kommissionen i sin rapport fra 1998 om langtidspleje af de ældre, at op til 5 % af de personer, som er 65 år eller ældre, er direkte afhængige af varig social omsorg, og ca. 15 % er delvist afhængige. Afhængigheden øges eksponentielt med alderen: 10 % af dem, der er 75 år eller ældre, er direkte afhængige, mens ca. 25 % er delvist afhængige.

4.4 Hvordan gribes behovet for pleje an

Afhængighed af pleje blandt de ældre og længere perioder med økonomisk afhængighed blandt både unge og ældre sætter de personer, som er i den arbejdsdygtige alder, under øget

pres. Dette rejser til gengæld spørgsmål om opdelingen og grænserne mellem det offentlige og det private ansvar. Mange af drøftelserne drejer sig om, hvordan man reducerer spændingerne i forholdet mellem generationerne, samtidig med at man sikrer ydelser af høj kvalitet med henblik på at opfylde kravene hos dem, der er afhængige. På baggrund af de sociale tendenser, man kan konstatere, kan plejernes forhold dog blive et vigtigere emne.

4.5. Lige adgang for mænd og kvinder til mere kvalificeret arbejde

På baggrund af de næste 15 års demografiske tendenser vil kvinder sandsynligvis blive den vigtigste kilde til vækst i udbuddet af arbejdskraft. Etablerede former for diskrimination på arbejdsmarkedet, sammen med nyere tendenser som f.eks. væksten i antallet af deltidsstillinger, (som hovedsageligt er besat af kvinder), gør dog, at kønsrollerne består, og betyder, at kvinderne bærer hovedansvaret for at varetage plejearbejdet. Efterhånden som efterspørgslen efter pleje stiger, og et stigende antal kvinder ønsker at komme ud på arbejdsmarkedet, kan det blive svært at forene forpligtelserne over for familien og betalt arbejde.

Man har allerede opnået store fremskridt, men ændringerne i mønstret for husholdningernes sammensætning og familietyperne kan give anledning til flere problemer: det skal gøres lettere at kombinere familieliv og arbejde for både mænd og kvinder. Der kan være behov for, at man på opfindsom og realistisk vis fastlægger arbejdstider, der gør det muligt at kombinere arbejdslivet med familiernes, husholdningens og individernes behov, med henblik på at sikre, at hele ansvaret for plejen ikke placeres på familierne. Ydermere vil en individualisering af rettighederne både fremme ligestillingen og mindske presset på pensionssystemerne.

5. AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

På de foregående sider, som er baseret på konklusionerne i *"The Social Situation in the European Union, 2000"*, er den vigtigste sociale udvikling blevet beskrevet og de dermed forbundne fremtidige politiske spørgsmål blevet kortlagt.

Den hastighed, hvormed vi oplever ændringer i forbindelse med globalisering, demografisk udvikling, nye former for arbejds- og familieliv og overgang til et vidensbaseret samfund, rejser vigtige spørgsmål vedrørende fastlæggelsen af den sociale politik. Denne rapport giver et overblik over den nuværende sociale situation på baggrund af et antal vigtige sociale indikatorer. Den beskriver også den fremtidige sociale situation med hensyn til den vigtigste sociale udvikling, særligt demografisk aldring, ændringer i husholdningernes størrelse og familiernes struktur samt ændringerne i kvindernes rolle i det økonomiske og sociale liv. Det giver et udgangspunkt for tilrettelæggelsen af den fremtidige socialpolitik og for drøftelser i alle medlemsstaterne.

Rapportens hovedkonklusion er, at der stadig er særlige samfundsgrupper, der står over for sociale problemer på trods af den generelle forbedring af levevilkårene. Samtidig skaber demografiske og adfærdsmæssige tendenser et nyt og stigende behov for social støtte, hvilket kræver, at man rettidigt udarbejder hensigtsmæssige politiske rammer.